

.....

Collectieplan 2010-2013

KB Koninklijke Bibliotheek
Nationale bibliotheek van Nederland

.....

Fysiek en digitaal integraal

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	3

Hoofdstuk I Doel, aanleiding en reikwijdte van het *Collectieplan 2010-2013*

1. Doel	6
2. Aanleiding	6
3. Kaders en reikwijdte	7
4. Samenwerking met derden	8

Hoofdstuk II De KB-collectie tot 2009: samenstelling, groei en gebruik

5. Geschiedenis en positie van de KB-collectie	10
6. Stand van zaken collectievorming	11
7. Gebruik en ontsluiting van de collecties	13

Hoofdstuk III Continuïteit en vernieuwing: 2010-2013

8. Collectieprofiel 2010-2013	15
9. Prioriteiten	19
10. 'Van fysiek naar digitaal' staat centraal	20
11. Wijzen van verwerven	21
12. Deselectie	22
13. Gebruik en ontsluiting	23

Collectieprofiel 2010-2013 (paragraaf 8)

- Voor het *Collectieplan 2010-2013* wordt een nieuwe collectie-indeling voorgesteld, waarin zowel digitale als fysieke publicaties een plaats hebben. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen vorm en inhoud (zie schema, p. 16).
- De focus op de Nederland-Collectie neemt verder toe: er wordt meer verzameld van en over Nederland, en naar verhouding steeds minder daarbuiten.
 - De KB gaat zich actiever inzetten op completering van de verzameling Nederlandse publicaties van vóór 1974, ook in gedigitaliseerde vorm.
 - Binnen de Nederland-Collectie staat het inhoudelijk kernprofiel centraal: Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving.
 - Ook bij de Bijzondere Collecties weegt de focus op Nederland en het inhoudelijk kernprofiel steeds zwaarder.
 - Het digitale aandeel in de collecties zal exponentieel stijgen. Het aandeel van de fysieke collecties zal teruglopen. Datgene wat bewaard moet blijven krijgt een strakker beheersregime. Dit betreft vooral de Bijzondere Collecties; dit wordt in het collectiebehoudsplan verder uitgewerkt.
- Nieuw in de collectie-indeling zijn de bijzondere *digitale* collecties. Deze worden op een andere voet verzameld en beheerd dan de reguliere of algemene collecties.
- Er worden zo min mogelijk dubbel opgenomen in de collectie: dit geldt zowel voor de fysieke als voor de digitale collectie. Het beleid wordt de komende jaren gekenmerkt door een geïntegreerde benadering: materiaal wordt slechts éénmaal aangeschaft en het gebruik op afstand van duurzaam opgeslagen materiaal wordt zoveel mogelijk via het verwerven van rechten geregeld.

Prioriteiten (paragraaf 9)

Het collectieprofiel luidt: 'Alles van en over Nederland'. Als dit (in paragraaf 8 nader gespecificeerde) *alles* te veel blijkt en om welke reden dan ook niet haalbaar, dan treedt een mechanisme in werking om prioriteiten te stellen. Hiervoor worden vier principes voorgesteld:

1. Inhoud (Het kernprofiel Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving)
2. Uniciteit
3. Gebruik
4. Representativiteit.

Het collectieplan kent daarnaast twee secundaire principes om prioriteiten toe te kennen:

- a. Efficiency (overwegingen van bedrijfsmatige aard)
- b. Samenwerking (overwegingen ingegeven door de strategische prioriteiten van het *Beleidsplan 2010-2013*).

'Van fysiek naar digitaal' staat centraal (paragraaf 10)

De transitie van fysiek naar digitaal wordt met kracht voortgezet, in het kader van het Programma Digitale Bibliotheek:

1. De vuistregel voor collectievorming luidt: 'van fysiek naar digitaal' staat centraal. Deze komende jaren ligt de nadruk op het verwerven van het traditionele bibliotheekmateriaal (boeken, tijdschriften, kranten) in digitale vorm. Pas daarna zal zwaarder kunnen worden ingezet op het collectioneren van andere vormen van born-digital-materiaal.
2. Het streven is om in 2030 een duurzame, digitale toegang gerealiseerd te hebben voor iedereen en overal tot alle boeken van Nederland. Die kerncollectie wordt ondersteund door een digitale Referentiecollectie die het (wetenschappelijk) gebruik van de collectie faciliteert.
3. Als er een volledig identieke digitale versie is, wordt alléén de digitale variant opgenomen / aangeschaft, tenzij:
 - de materiële staat van het object van doorslaggevend belang is
 - de maatschappelijke functie van het object sterk verbonden is met de fysieke versie.
4. De digitale en fysieke collectievorming gebeuren in beginsel op basis van complementariteit.
5. De aanschaf voor de Referentiecollectie gebeurt waar mogelijk digitaal.
6. Bij Bijzondere Collecties zullen de hoogtepunten integraal gedigitaliseerd worden en getoond worden in een digitale schatkamer.

Wijzen van verwerven (paragraaf 11)

Een van de nieuwe componenten van het collectieplan is het vaststellen van quota voor de diverse onderdelen van de collectievorming. Deze quota betreffen een van tevoren vastgestelde ruimte in het (digitaal) magazijn voor hetzij deponeren, nieuwe aanschaf (bulk), digitaliseren (inclusief *on demand*), webarchivering, en e-tijdschriften in het internationaal e-Depot. Daarnaast zijn de quota ook maatgevend voor het inplannen van capaciteit voor verwerken en plaatsen van publicaties (boeken, tijdschriften, kranten – nieuw, tweedehands of geschenken).

Deselectie (paragraaf 12)

Het voornemen is deselectie de komende jaren alleen toe te passen wanneer het grotere hoeveelheden tegelijkertijd betreft. Randvoorwaarde voor vervanging is: de digitale versie bevat integraal de content van de papieren versie.

Gebruik en ontsluiting (paragraaf 13)

- De KB richt zich op een breed publiek van wetenschappers en cultureel/algemeen geïnteresseerden. Indien een tweede exemplaar van een reeds aanwezige publicatie wordt aangeschaft is de enige legitimering daartoe de klant. Dientengevolge kan in Nederland uitgegeven materiaal alleen nog aangeschaft worden ten behoeve van de leeszaal en/of de uitleen vanuit een sterk klantgerelateerde benadering.
- In de digitale wereld is online (en niet ter plekke, on site) raadpleging de norm voor gebruik.
- Meer nog dan in de fysieke bibliotheek vallen in de digitale bibliotheek gebruiks- en bewaarmogelijkheden in potentie samen. Tussen bewaren en gebruiken staat in vele gevallen echter nog het obstakel van het auteursrecht.
- Het verwerven van rechten zal daarom meer en meer een integraal onderdeel vormen van de collectievorming.
- De KB heeft nog geen volledige, eenduidige collectieregistratie. Deels vanwege achterstanden in de beschrijvingen, deels omdat er niet eenduidig ontsloten wordt (vooral bij de digitale collectie). Voor goede collectievorming, net als voor verantwoord collectiebeheer en voor een succesvolle dienstenportfolio, is eenduidige collectieregistratie onontbeerlijk.
- De digitale collectie moet aangesloten worden op de (inter)nationale informatie-infrastructuur en dat vereist aanpassingen in de metadata. Ook is het noodzakelijk een registratie van digitale masters op te zetten, om dubbel digitaliseren te voorkomen.

Doel, aanleiding en reikwijdte van het *Collectieplan 2010-2013*

1. Doel

Het *Collectieplan 2010-2013* geeft uitvoering aan de strategie die is vastgelegd in het beleidsplan van de KB. Het *Beleidsplan 2010-2013* heeft vijf strategische prioriteiten geformuleerd:

1. Wij verschaffen iedereen toegang tot alles wat in en over Nederland gepubliceerd is
2. Wij verbeteren de nationale informatie-infrastructuur
3. Wij garanderen duurzame opslag van digitale informatie
4. Wij onderhouden, presenteren en versterken onze collecties
5. Wij ontwikkelen de KB tot een uitdagende organisatie waar mensen graag voor willen werken.

Het collectieplan is een nadere uitwerking van de doelstelling van de eerste en de vierde strategische prioriteit, en ondersteunt het beleid ten aanzien van collectievormingsaspecten die het gevolg zijn van de andere drie strategische prioriteiten.

Dit collectieplan biedt:

- a. Een samenhangende visie op de toekomst van de KB-collectie en houvast bij het maken van keuzes, zowel voor selectie en verwerving, als voor opslag en beschikbaarstelling
- b. Een heldere strategie ten behoeve van klanten en collega-instellingen.

2. Aanleiding

Zowel veranderingen in de omgeving van de KB als interne veranderingen vormen aanleiding om een nieuw collectieplan op te stellen.

Veranderingen in de omgeving

Net als in de vorige planperiode neemt de mate van digitalisering om ons heen nog steeds toe. Wat nu echt anders is dan ten tijde van het opstellen van het vorige collectieplan (*Collectieplan 2006-2009*) is dat digitaal inmiddels vrijwel overal de norm is geworden. Als iets niet digitaal te vinden is, bestaat het niet. Digitale informatiedragers (cd-roms, dvd's) verdwijnen en worden vervangen door webtoepassingen die doorgaans draadloos benaderbaar zijn, vanuit een veelheid aan mobiele apparaten.

De informatieketen is ten gevolge hiervan minder vanzelfsprekend georganiseerd. De traditionele rollen van uitgever, distributeur, handel, bibliotheek en klant zijn in toenemende mate uitwisselbaar en er komen nieuwe rollen bij, zoals *content aggregator* of zoekmachine. Er ontstaan nieuwe businessmodellen, die uiteraard gevolgen hebben voor de wijze van collectioneren. En er zijn steeds meer branchevreemde partijen actief in het informatievak: beheerders van zoekmachines die ook boeken digitaliseren, softwarebedrijven die bibliotheeksystemen erbij gaan doen, supermarkten die boeken gaan verkopen etc.

Deze grote veranderingen in het informatielandschap brengen mee dat klanten andere verwachtingen krijgen van de bibliotheek en dus ook van de collectie. Daarbij krijgen vertrouwde begrippen als collectie, publicatie, verzamelen, bewaren en beschikbaar stellen nieuwe betekenissen. Het collectieplan biedt niet alleen een strategie voor een passende vorm van collectiemanagement, maar moet ook verduidelijken wat in de loop van de planperiode onder deze en andere begrippen wordt verstaan.

Wetenschappelijke en culturele instellingen om ons heen kiezen net als de KB positie ten opzichte van deze veranderingen. Dit is een ontwikkeling waar de KB op haar beurt weer rekening mee houdt. De afgelopen twintig jaar is de KB zich steeds nadrukkelijker gaan positioneren als nationale bibliotheek, en niet meer als algemene wetenschappelijke humaniorabibliotheek. Deze verandering heeft zijn weerslag in de rol die de KB speelt in de nationale informatie-infrastructuur, maar ook in de collectievorming. 'Alles van en over Nederland' staat centraal. Voor het Depot verzamelt de KB sinds 1974 'alles' wat gedrukt is in Nederland of in het Nederlands elders, maar ook de andere collecties, zoals de Wetenschappelijke en de Bijzondere Collecties zijn zich meer en meer op Nederland gaan richten. Dezelfde nationale rol brengt echter ook mee dat vanwege het belang van (inter)nationale samenwerking collecties verworven worden die juist weer niet binnen dit profiel passen, vooral in het internationaal e-Depot. Dit laatste hoort eveneens bij de KB-collectievorming en krijgt een plaats in het collectieplan, zodat het stuurbaar wordt.

Tot slot is de prijsontwikkeling van informatie van groot belang voor het collectiebeleid. De grote prijsstijgingen van de jaren '90 van twee tot vier keer de inflatie zijn inmiddels verleden tijd. Niettemin liggen prijsstijgingen gemiddeld nog steeds boven de algemene prijsindexatie.

Interne ontwikkelingen

Uiteraard sluit het collectieplan aan bij de interne ontwikkelingen. In de eerste plaats de strategie die de KB heeft vastgelegd in het *Beleidsplan 2010-2013*.

In de tweede plaats is de organisatie waarbinnen het collectieplan wordt uitgevoerd van grote invloed. De transitie van fysiek naar digitaal is niet exclusief een ontwikkeling binnen de collectie, maar speelt in alle geledingen van de organisatie. Het plan houdt rekening met het verloop van die transitie in andere delen van het primaire proces. Selecteren zonder de garantie dat die selectie content oplevert die klanten kunnen benutten, heeft immers weinig zin. Dit collectieplan richt zich dan ook op de hele KB.

3. Kaders en Reikwijdte

Wettelijke taak

Voor een bewaarbibliotheek als de KB vormt de wet een belangrijk kader. Hieronder volgt de letterlijke omschrijving uit de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW):

'De Koninklijke Bibliotheek is als de nationale bibliotheek werkzaam op het gebied van het bibliotheekwezen en de informatieverzorging, zowel ten behoeve van het hoger onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek als ten behoeve van het openbaar bestuur en de uitoefening van beroep of bedrijf. In elk geval draagt zij zorg voor de nationale bibliotheekverzameling, bevordert zij de totstandkoming en instandhouding van nationale voorzieningen op het vorengenoemde gebied en bevordert zij de afstemming met de overige wetenschappelijke bibliotheken.' (WHW, art 1.5 lid 2)

Er wordt in de KB in discussies vaak verwezen naar onze wettelijke taak, maar op de keper beschouwd is deze te algemeen om legitimering te bieden voor of van specifieke activiteiten. Nederland heeft dus geen wettelijk (e-)Depot. De KB 'draagt zorg voor de nationale bibliotheekverzameling'. In het bestuursreglement heeft de KB dit vervolgens nader vastgelegd.¹ Vanzelfsprekend valt de strategie beschreven in dit collectieplan binnen het algemene wettelijke kader.

Collectie

In het vorige collectieplan werd 'collectie' gedefinieerd als 'datgene wat door de KB is geselecteerd'. In het nieuwe collectieplan is de definitie gewijzigd in 'datgene waarover de KB het beheer kan voeren'. Dat wil zeggen: de verzameling publicaties waar de KB toegang en controle over heeft door deze op te nemen in het eigen (digitaal) magazijn en/of een licentie af te sluiten die afspraken over toegang en beheer vastlegt.

Het collectieplan is leidend voor alle collectievorming, ook als deze plaatsvindt in het kader van samenwerking in regionaal, nationaal en/of internationaal verband. In voorkomende incidentele gevallen kan op basis van strategische overwegingen uit de andere hoofdlijnen van het *Beleidsplan 2010-2013* afgeweken worden van de normale prioriteitsstelling. In die gevallen is altijd sprake van een groter samenwerkingsverband en gehele of gedeeltelijke externe financiering. Ten slotte kunnen compromissen gesloten worden op basis van bedrijfsmatige overwegingen.

1. Het Algemeen Bestuurscollege laat zich bij de uitvoering van zijn taken leiden door de taakstelling van de Koninklijke Bibliotheek als de nationale bibliotheek, zoals omschreven in artikel 1.5, lid 2 van de wet. De KB is als nationale bibliotheek werkzaam op het gebied van het bibliotheekwezen en heeft in ieder geval tot taak:

- de informatievoorziening op het gebied van de Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving, aan het hoger onderwijs, het wetenschappelijk onderzoek, het openbaar bestuur en de uitoefening van beroep of bedrijf,
- het zorg dragen voor de nationale bibliotheekverzameling van geschreven, gedrukte en elektronische publicaties,
- het bevorderen van de totstandkoming en instandhouding van nationale voorzieningen voor duurzaam behoud, beheer, ontsluiting en beschikbaarstelling van de nationale bibliotheekverzameling op haar werkterrein,
- het verrichten van onderzoek, gericht op de voorbereiding en uitvoering van het beleid op het in de wet genoemde terrein,
- het zorg dragen voor landelijke programma's voor conservering en digitalisering,
- het bijdragen aan de internationale infrastructuur voor de duurzame toegankelijkheid van elektronische wetenschappelijke publicaties,
- het bevorderen van de afstemming met overige wetenschappelijke bibliotheken in en buiten Nederland,
- het bevorderen van de samenwerking met archieven, musea en uitgeverijen op haar werkterrein,
- het bevorderen van de internationale samenwerking op haar werkterrein.

[http://www.kb.nl/red/organogram/abc/bestuursreglement_kb_2008.pdf]

Publicatie

In dit plan wordt uitgegaan van de volgende werkdefinitie van een publicatie:

Een publicatie is een eindversie van een werk, geproduceerd met het oogmerk van verspreiding en bestaande uit minimaal 500 woorden. (zie paragraaf 8)

Collecties

Het collectieplan heeft betrekking op de volgende collecties:

- Depot van Nederlandse Publicaties (1974) (gedrukt en digitaal)
- Bijzondere Collecties (geschreven/gedrukt en digitaal)
- Wetenschappelijke Collectie (gedrukt en digitaal)
- Retro Nederland-Collectie (gedrukt en digitaal)
- De output van digitaliseringsprojecten (door de KB of in samenwerkingsverbanden met derden)
- Internationaal e-Depot.

Dit plan gaat uit van een verregaande integratie van alle collectievormingsonderdelen.

Relatie tot andere plannen

- a. *Beleidsplan 2010-2013*
- b. Programma Digitale Bibliotheek
- c. Collectiebehoudsplan
- d. Wetenschappelijk en cultureel programma
- e. *Collectieplan 2006-2009*.

4. Samenwerking met derden

In de digitale informatiesamenleving staat de collectie niet op zichzelf. Klanten willen zo snel mogelijk, zoveel mogelijk en zo relevant mogelijke informatie, ongeacht in welke collectie die zich bevindt. In de digitale informatiewereld is het mogelijk het aanbod van alle bibliotheken in Nederland aan elkaar te koppelen en voor alle klanten doorzoekbaar en beschikbaar te maken. Om dat te bereiken, zullen we in Nederland moeten toegroeien naar één gezamenlijke informatie-infrastructuur. Dit vraagt om een nauwe samenwerking tussen de KB, SURF, universiteitsbibliotheken en openbare bibliotheken. De KB ziet het als haar taak de totstandkoming van zo'n gemeenschappelijke informatie-infrastructuur te coördineren en te ondersteunen. Het resultaat van deze samenwerking op de lange termijn zal zijn, dat elke klant van iedere bibliotheek toegang heeft tot de (gedigitaliseerde) collecties van alle bibliotheken, ongeacht bij welke bibliotheek hij of zij staat ingeschreven.

Een belangrijke samenwerkingspartner vormen de Nederlandse uitgevers. Zij zijn de hoofdleveranciers voor de collectie. Nederland kent het unieke systeem van een vrijwillig depot. Dankzij de bereidwilligheid van de Nederlandse uitgevers werkt dit uitstekend. De KB zet zich in om de goede relaties met hen in stand te houden. De voortschrijdende digitalisering nodigt uit tot verdere samenwerking.

Met instellingen in de directe omgeving werkt de KB uiteraard samen: zoals het Nationaal Archief (NA), het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD), het Letterkundig Museum (LM), het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG), het Nederlands Muziek Instituut (NMI), het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (ING) en Museum Meermanno. De samenwerking richt zich in eerste instantie op het organiseren en afstemmen van activiteiten. Maar juist vanwege de fysieke nabijheid ligt samenwerking op het gebied van collectievorming eveneens voor de hand. Op zulke kleine afstanden zijn minder papieren exemplaren nodig van hetzelfde werk, terwijl in plaats daarvan gezamenlijke licenties zouden kunnen worden aangeschaft.

Binnen de nationale programma's *Metamorfoze* en *Het Geheugen van Nederland* werkt de KB samen met een groot aantal wetenschappelijke en erfgoedinstellingen in heel Nederland. *Metamorfoze* is het nationale programma voor behoud van het papieren erfgoed, dat in 1997 is gestart. In 2005 is het programma een volgende fase ingegaan, waarbij ook conservering van archieven als programmalijn is opgenomen. In de huidige beleidsperiode van het programma staat de transitie van conservering via microfilm (*preservation microfilming*) naar conservering door digitale conversie (*preservation imaging*) centraal. De vraag naar samenhang met andere vormen van digitale collectievorming komt daardoor nadrukkelijker naar voren, in nationaal verband.

Het Geheugen van Nederland heeft zich de afgelopen jaren bewezen als de centrale beeldbank voor Nederlandse erfgoedinstellingen. Nu de subsidie voor uitbreiding wordt stopgezet, ligt de taak bij de KB om de dienst te positioneren ten opzichte van andere diensten en collecties.

De uitdagingen op het terrein van digitalisering en duurzame opslag (ook van born-digital-materiaal) doet de noodzaak tot samenwerking met partners verder toenemen. Op korte termijn zullen samenwerkingsmogelijkheden voor de archivering van websites nader worden onderzocht. Over de verantwoordelijkheden op het terrein van digitale duurzaamheid worden afspraken gemaakt door de Nationale Coalitie voor Digitale Duurzaamheid (NCDD). Het realiseren van een landelijke registratie van digitale masters van Nederlandse publicaties is voor alle samenwerkingsvormen een noodzakelijke voorwaarde.

Op het gebied van bijzondere collecties maakt de KB deel uit van een uitgebreid netwerk. Zodra een stuk op de markt komt waarvoor de KB interesse heeft, spant zij zich in om contact te leggen met andere potentieel geïnteresseerden. Natuurlijk is het prachtig als de KB een middeleeuws handschrift aan de collectie kan toevoegen. Als echter een museum uit de regio van herkomst belangstelling heeft, dan stelt de KB haar kennis in dienst van deze collega-instelling, opdat het handschrift in de oorspronkelijke context voor het publiek beschikbaar kan komen.

De KB-collectie tot 2009: samenstelling, groei en gebruik

5. Geschiedenis en positie van de KB-collectie

Geschiedenis van de collectie

De grondslag voor de KB-collectie is gelegd in 1798 toen de oude stadhouderlijke bibliotheek werd omgevormd tot nationale bibliotheek. In 1800 bezat de bibliotheek 5.500 boeken. In de loop van de negentiende en twintigste eeuw groeide de KB snel door geschenken, bruiklenen of aankopen van collecties en afzonderlijke kostbare stukken. Deze collecties vormen de basis van de bijzondere collecties. Zwaartepunten in de KB uit deze periode zijn vooral de verluchte middeleeuwse handschriften en de grote collectie incunabelen (vroeg gedrukte boeken). Bijzondere collecties die de KB grotendeels in de twintigste eeuw heeft verworven, zijn: de alba amicorum, de Koopman-collectie met moderne Franse bellettrie en de papierhistorische collectie.

De KB-collectie groeide in de negentiende eeuw ook door reguliere aanschaf, aanvankelijk vooral gericht op de functie van bibliotheek voor de parlementsleden. In de loop van de negentiende eeuw ontwikkelde de KB zich steeds meer tot een algemene wetenschappelijke bibliotheek. Sinds het begin van de twintigste eeuw beperkte de wetenschappelijke collectievorming zich tot de geesteswetenschappen en sociale wetenschappen.

Depot

Sinds 1974 heeft de KB het Depot van Nederlandse Publicaties. Op basis van afspraken met de uitgevers wordt in principe van iedere publicatie (boek, tijdschrift, krant) die in Nederland verschijnt één exemplaar ingeleverd bij de KB, voor de samenstelling van de Nederlandse bibliografie en voor permanente bewaring en beschikbaarstelling.

E-Depot

In de jaren '90 van de vorige eeuw is het Depot uitgebreid met een elektronische pendant. Het e-Depot bevat momenteel digitale publicaties van Nederlandse uitgevers, publicaties uit de wetenschappelijke repositories van Nederlandse universiteiten (opgezet in het kader van DARE), een webarchief en masters van gedigitaliseerd materiaal. De nadruk ligt op de internationale natuurwetenschappelijke, technische en medische tijdschrift-literatuur (de STM-publicaties): het internationaal e-Depot. Daarnaast heeft de KB het initiatief genomen tot internationale samenwerking tussen *preservation services*. Zo delen organisaties kennis en ervaring met betrekking tot het duurzaam toegankelijk houden van digitale publicaties. De KB wil het internationaal e-Depot de komende jaren uitbreiden en overeenkomsten sluiten met de resterende uitgevers van de top-20 en daarmee 80% van de wereldproductie aan wetenschappelijke publicaties op STM-gebied dekken.

Nationale bibliotheek

Sinds 1982 is de KB officieel de nationale bibliotheek van Nederland. Deze status heeft sinds de jaren negentig geleid tot verdere aanscherping van het verzamelbeleid. De KB richt zich meer op Nederlandse cultuur en nationaal erfgoed en spitst de collectievorming toe op de Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving in een bredere internationale context.

De KB-collectie: positionering

De KB behoort qua omvang tot de middelgrote nationale bibliotheken van Europa. Van oudsher herbergt de KB bovendien een omvangrijke, breed georiënteerde onderzoekscollectie op het gebied van de geesteswetenschappen. De KB-collectie is op een aantal punten zeer sterk:

- De KB is onomstreden sterk in (gedrukte) publicaties van en over Nederland. De wisselwerking tussen het oude bezit, het Depotmateriaal en de recente aanschaf maken de KB-collectie tot een unieke plaats voor zowel diepgaand bronnenonderzoek als snelle oriëntatie op het gebied van de Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving.
- De KB stelt zich ten doel ook niet-wetenschappelijk materiaal (*popular culture*) als bron voor wetenschappelijk onderzoek te bewaren. Ten opzichte van collega-instellingen (universiteitsbibliotheken en openbare bibliotheken met uitsluitend gebruikscollecties) heeft de KB op dat terrein een unieke rol: zij verzamelt kranten, publieks-tijdschriften, kinderboeken, maar ook sportboeken, kookboeken etc.
- De KB bezit de grootste collectie Nederlands gedrukt en geschreven erfgoed van de Middeleeuwen tot heden.
- De Bijzondere Collecties genieten grote bekendheid in binnen- en buitenland, zowel bij wetenschappers als bij een algemeen cultureel geïnteresseerd publiek.
- Het e-Depot biedt als een van de weinige ter wereld duurzame opslag.

6. Stand van zaken collectievorming

Collectiegroei per jaar

Bijzondere Collecties, Monografieën en andere objecten

2009	908	
2008	602	
2007	749	
2006	738	
2005	239	
2004	203	
2003	220	

Wetenschappelijke Collectie, Monografieën

2009	8.512	
2008	8.456	
2007	10.076	
2006	13.188	
2005	11.047	
2004	10.938	
2003	14.903	

Wetenschappelijke Collectie, Afleveringen Periodieken

2009	12.497	
2008	14.241	
2007	15.545	
2006	16.377	
2005	16.146	
2004	19.261	
2003	21.250	

Wetenschappelijke Collectie, Geschenken*

2009	1.119	
2008	2.486	
2007	1.919	
2006	2.192	
2005	3.009	
2004	3.067	
2003	3.400	

* Dit cijfer geeft slechts een beeld van de geschenken die zijn verwerkt.

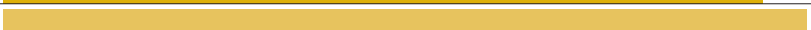

Het merendeel van de geschenken wordt op projectmatige basis verwerkt en valt buiten de productiecijfers.

Depotcollectie, Monografieën**

2009	33.789	
2008	33.520	
2007	34.494	
2006	38.117	
2005	38.889	
2004	39.172	
2003	39.933	

** Omvat ook digitale monografieën.

Depotcollectie, Afleveringen Periodieken

2009	72.600	
2008	76.738	
2007	77.155	
2006	76.594	
2005	80.414	
2004	94.372	
2003	95.309	

Internationaal e-Depot, Tijdschriftartikelen

2009	2.289.816	
2008	2.188.141	
2007	2.072.298	
2006	3.348.473	
2005	2.021.365	
2004	1.256.492	
2003	1.517.495	

Internationaal e-Depot, Geharveste websites

2009	2.500	
2008	0	
2007	nvt	
2006	nvt	
2005	nvt	
2004	nvt	
2003	nvt	

Geheugen van NL, Gedigitaliseerde objecten ***

2009	45.283	
2008	13.806	
2007	18.955	
2006	3.579	
2005	30.168	
2004	217.170	
2003	58.572	

*** De objectaantallen uit het Geheugen van Nederland zijn niet gelijk aan het aantal afbeeldingen. Een object kan bestaan uit meer dan één afbeelding.

7. Gebruik en ontsluiting van de collecties

Gebruik

Van 13.694 in 2008 is het aantal jaarpashouders in 2009 gegroeid naar 14.183. Deze vaste groep klanten kan zowel ter plekke als op afstand gebruik maken van de KB. Ter plaatse heeft de bezoeker vooralsnog de beste mogelijkheden: toegang tot materiaal op de leeszalen, uit het magazijn en het (e-)Depot, en tot al het gelicentieerde materiaal. Op afstand kan de klant boeken en artikelen opvragen via IBL en is er via de proxy-server toegang tot al het gelicentieerde materiaal.

Beschikbaarstelling van gedrukt materiaal²

Totaal

2009	209.305	
2008	203.856	
2007	225.490	
2006	222.088	
2005	215.197	

Bijzondere Collecties

2009	18.511	
2008	20.857	
2007	18.461	
2006	11.237	
2005	13.292	

Wetenschappelijke Collectie

2009	101.984	
2008	102.850	
2007	125.612	
2006	126.445	
2005	118.632	

Depot

2009	80.573	
2008	71.231	
2007	71.776	
2006	74.645	
2005	73.055	

IBL

2009	8.237	
2008	8.918	
2007	9.641	
2006	9.761	
2005	10.218	

NB: In het vorige collectieplan werd uitleen nog als een zeer belangrijke vorm van gebruik aangemerkt. Dubbele aanschaf ten behoeve van de uitleen werd aangemoedigd. Thans speelt de discussie wanneer er gestopt zal worden met uitleenen.

2. Sinds begin 2009 wordt niet de beschikbaarstelling via de balie geteld, maar de beschikbaarstelling vanuit de magazijnen. In bovenstaand overzicht is voor de periode 2005-2008 volgens dezelfde methode gerekend. Om die reden komen de cijfers niet exact overeen met de productiecijfers waarmee in voorgaande jaren is gewerkt.

Beschikbaarstelling van digitaal materiaal (online bestanden en e-tijdschriften) via de KB-Portal

Tussen 2001 en 2004 verdubbelde het gebruik van de digitale bibliotheek. Omdat in de loop van 2005 andere meetwijzen zijn ingevoerd, kunnen de absolute cijfers van de jaren daarvoor niet worden vergeleken met de gebruikscijfers daarna. Een andere problematische factor is dat in 2009 de logfiles zijn gewijzigd, waardoor de cijfers veel hoger uitvallen. Behalve voor de korte periode 2006-2008 zijn er nauwelijks cijfers die onderling te vergelijken zijn. Om die reden is er dan ook van afgezien om hier cijfers te geven.

In het *Collectieplan 2006-2009* stond de verwachting dat het gebruik van de digitale bibliotheek minimaal dezelfde groei zou vertonen als in de jaren daarvoor. Dat de collectievorming gelijke tred zou houden met de groei van digitale informatie werd wel als voorwaarde daartoe gezien. Ondanks de incomplete cijfers kan geconstateerd worden dat er geen sprake lijkt van een verdubbeling van het gebruik tussen 2006-2009. Inmiddels is wel duidelijk dat naast de collectievorming vooral de wijze van online toegang een cruciale factor is in het gebruik. De KB is nog steeds niet geslaagd in het vindbaar maken van gelicentieerde bestanden via de eigen website en via traditionele (online) catalogi.

Ontsluiting

In het vorige collectieplan werd al vastgesteld dat de verschillende onderdelen van de KB-collectie niet eenduidig zijn ontsloten. Dit is nog steeds het geval. De ontsluiting van digitale bronnen verschilt onderling eveneens sterk. Er is bovendien geen sprake van geïntegreerde ontsluiting van digitaal en fysiek materiaal (een aanbeveling uit het vorige collectieplan), noch van geïntegreerde toegang tot beide collecties.

Continuïteit en vernieuwing: 2010-2013

8. Collectieprofiel 2010-2013

Het in het vorige collectieplan ingezette beleid wordt voortgezet:

- Een steeds sterkere focus op Nederland, als gevolg van de verschuiving van een algemene humaniora-bibliotheek naar nationale bibliotheek met een nationaal georiënteerd profiel
- Een steeds sterkere focus op de digitale bibliotheek, als reactie op de overal om ons heen toenemende digitalisering.

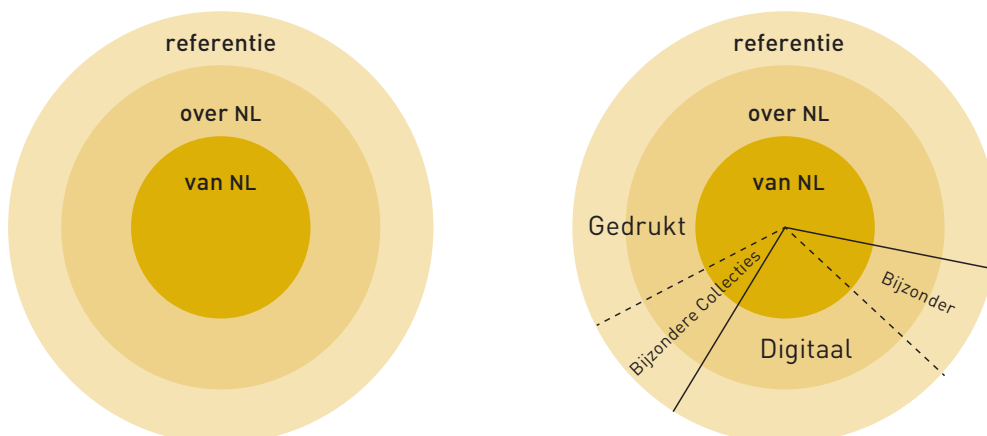
In het huidige plan is nieuw: het in samenhang beschrijven van de digitale en fysieke collectievorming. Daarnaast komen nieuwe digitale publicatievormen aan de orde, die de KB tot voor kort (nog) niet tot haar domein rekende.

Collectieprofiel, kernprofiel en collectie-indeling

Het *collectieprofiel* – dat richtinggevend is voor dit plan – luidt kort gezegd: ‘Alles van en over Nederland’. Het deel van de totale collectie dat aan dit profiel voldoet, noemen we de Nederland-Collectie. Het onderscheid in een deel ‘van’ en een deel ‘over’ Nederland is relevant, omdat ‘van’, d.w.z. uitgegeven in Nederland, het Depot betreft. Het Depot streeft een bepaalde mate van volledigheid na, en brengt ook een ander beheersregime met zich mee. Dat een substantieel deel van de ‘van’-publicaties ook *over* Nederland gaat, lijkt geen twijfel. Voor het Depot van Nederlandse publicaties is de *geografische* herkomst echter onderscheidend. Het deel van de collectie dat ‘over’ Nederland gaat, betreft buitenlandse publicaties die uitsluitend of grotendeels Nederland als onderwerp hebben, waarbij de focus ligt op het *inhoudelijke kernprofiel*: de Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving.

De Nederland-Collectie – onze *core-business*: ‘Alles van en over Nederland’ – wordt geflankeerd door een Referentiecollectie, die een ondersteunende functie heeft. Het betreft een naslag- en contextcollectie met publicaties over onderwerpen die van belang zijn om de Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving in internationaal perspectief te kunnen bestuderen, maar die niet met dat oogmerk zijn geschreven. Enerzijds zijn dit publicaties over de internationale context van Nederland in geografische, thematische, historische, intellectuele of artistieke zin. Dit is de categorie die we ‘context’ noemen. Anderzijds bevat de Referentiecollectie naslagwerken zoals hand- en woordenboeken, encyclopedieën, standaardwerken op instapniveau, bibliografische hulpmiddelen etc. Het streven is om vooral dit deel van de Referentiecollectie in 2013 zoveel mogelijk digitaal aan te bieden.

In het linker cirkeldiagram is de inhoudelijke driedeling van de collectie gevisualiseerd. Naast deze inhoudelijke driedeling van de collectie, zijn er twee hoofdvormen te onderscheiden waarin deze inhoud verzameld kan worden: digitaal of gedrukt/geschreven. Beide vormen kennen een deelverzameling die we als ‘bijzonder’ aanmerken. Dit is te zien in het rechter cirkeldiagram.

Deze bijzondere collecties worden op een andere voet verzameld en beheerd dan de algemene collecties. De fysieke Bijzondere Collecties zijn zeldzaam, kostbaar en/of kwetsbaar, betreffen niet-regulier materiaal en vergen een apart beheersregime. Het is vernieuwend om ook digitale publicaties als bijzonder te beschouwen, maar als we kijken naar eigenschappen van bepaalde digitale publicaties of naar keuzes die we moeten maken bij de verwerving, dan ligt het voor de hand een digitale pendant van de Bijzondere Collecties te benoemen. Hoewel te betogen valt dat het hier ook gaat om kostbaar materiaal, is dit niet het leidende criterium. Van belang is het principe van *representativiteit* dat aan de collectievorming ten grondslag ligt. Zowel voor de bijzondere geschreven en gedrukte als digitale collecties geldt dat volledigheid een utopie is. Het gaat er om een representatieve verzameling aan te leggen en daarmee delen ze een gemeenschappelijke strategie.

Uitgaande van het bovenstaande worden de collecties van de KB –schematisch– als volgt ingedeeld.

	Digitaal		Fysiek	
		Bijzonder	Bijzonder	
Nederland-Collectie <i>Van Nederland</i> Alles wat in Nederland gepubliceerd is <i>Over Nederland</i> Buitenlandse publicaties met focus op Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving	Nationaal e-Depot	Webarchivering	Bijzondere Collecties	Depot Leeszaal en uitleen
	Online reference	Geheugen van Nederland (afbeeldingen)	Bijzondere Collecties	Leeszaal en uitleen
Referentiecollectie Naslag- en contextcollectie	Online reference	Internationaal e-Depot ³	Bijzondere Collecties	Leeszaal en uitleen

Uitwerking van het collectieprofiel (Nederland-Collectie)

Het collectieprofiel 'Alles van en over Nederland' lijkt op het eerste gezicht een heldere boodschap voor onszelf, voor de klant en voor collega-instellingen. Maar bij nader inzien blijkt ook hier nadere specificatie wenselijk, zo niet noodzakelijk.

Hieronder wordt de collectievorming stap voor stap gedetermineerd op basis van dit profiel:

- A. Alles
- B. Van
- C. Over
- D. Nederland.

A. Alles

De term 'alles' kan de indruk wekken dat de KB daadwerkelijk alle soorten materiaal verzamelt. Die indruk is niet geheel juist. Hieronder wordt ingegaan op de specifieke invulling, en dus de beperkingen, van 'alles'.

Afbeeldingen

Een belangrijke discussie die nieuw is voor de KB betreft afbeeldingen. Terwijl afbeeldingen in de fysieke bibliotheek voornamelijk gecollectieerd werden in directe relatie tot tekst (zoals prentenboeken, geïllumineerde manuscripten) biedt de digitale bibliotheek nieuwe mogelijkheden op het terrein van beeldmateriaal. De KB heeft dan ook inmiddels via Het Geheugen van Nederland al zo'n 400.000 afbeeldingen verzameld en een verdere

3. Het internationaal e-Depot met 15 miljoen wetenschappelijke artikelen op het gebied van Science, Technology en Medicine (STM) staat als Bijzondere Referentiecollectie aangemerkt. Het is een bijzondere collectie in die zin dat er op basis van representativiteit wordt verzameld en dat een bijzonder beheersregime van toepassing is. De collectie betreft bovendien wetenschappelijke artikelen die qua aard van het materiaal tot de referentiecollectie gerekend zouden kunnen worden, maar daar op inhoudelijke gronden nooit binnen het huidige collectieprofiel voor zouden zijn verworven. In die zin wijkt de collectie van het internationaal e-Depot ook af van de reguliere stroom. De reguliere referentiecollectie ondersteunt namelijk in de eerste plaats het geesteswetenschappelijk onderzoek van de Nederland-Collectie. Hoewel inhoudelijk niet helemaal correct, wordt met deze aanmerking als 'bijzonder' beoogd het internationaal e-Depot een plaats te geven binnen de collectievorming van de KB en daarmee ook stuurbaar te maken.

groei tot 600.000 afbeeldingen is voorzien. Hoewel het niet de bedoeling is de toegevoegde waarde van grote verzamelingen afbeeldingen voor het bibliotheekveld te ontkennen, geldt nog steeds dat het hoofdbestanddeel van de KB-collectie gevormd wordt door publicaties. Afbeeldingen vallen dus buiten het begrip 'alles' en zullen in de periode 2010-2013 alleen verworven worden via samenwerkingsprojecten die worden geëntameerd op basis van en in overeenstemming met de strategische prioriteiten uit het *Beleidsplan 2010-2013*. Om deze reden wordt Het Geheugen overigens ook als een bijzondere digitale collectie aangemerkt.

Publicaties

Het hoofdbestanddeel van de KB-collectievorming blijft het verzamelen van alle *publicaties* 'van en over Nederland'. Zoals de term 'collectie' in het digitale tijdperk geherdefinieerd moet worden, verdient de term 'publicatie' ook hernieuwde aandacht. Op de vraag 'Wat is een publicatie?' komt geen eenduidig antwoord meer.

De officiële Unesco-definitie van een monografie luidt: 'Non-periodic printed publication of at least 49 pages exclusive of the cover pages, published in the country and made available to the public'⁴. Dat die 49 bladzijden al controversieel waren ver voor het digitale tijdperk is niet verwonderlijk. Zo werd voor het Depot al de ondergrens van drie pagina's gehanteerd. In het digitale tijdperk is een voorwaarde ten aanzien van een minimaal aantal bladzijden helemaal onbruikbaar. Toch speelt omvang wel een rol: een *tweet* is iets anders dan een gedegen verhandeling over een onderwerp of een roman. Maar de grenzen vervagen.

De veelvormigheid én vluchtigheid van born-digital-informatie dwingt ons onze definities te herzien, maar tegelijkertijd kunnen we daarbij pragmatisch te werk gaan en kiezen voor een werkdefinitie die bruikbaar is voor de doelen die we in het *Collectieplan 2010-2013* stellen:

Een publicatie is een eindversie van een werk, geproduceerd met het oogmerk van verspreiding en bestaande uit minimaal vijfhonderd woorden.

Vanzelfsprekend is vijfhonderd woorden een volstrekt arbitraire keuze. Dat hier toch gekozen is voor een minimum aantal woorden, heeft te maken met de zoektocht naar het absolute begin van een tekst: wanneer kun je van een tekst spreken? Wanneer die duidelijk gestructureerd is, en daar is een minimum aantal woorden voor nodig.

Vervolgens onderscheiden we publicaties naar type, drager, vorm en aard.

Typen

a) Algemene publicaties

(e-)Boeken (monografieën, overheidspublicaties, naslagwerken etc.)⁵

(e-)Tijdschriften

(e-)Kranten

Dit betreft zowel de gedrukte publicaties als de gedigitaliseerde versies daarvan, alsmede de born-digital-publicaties die ook nog een gedrukte pendant hebben, zoals veel van de huidige e-books.

b) Born-digital-publicaties zonder gedrukte pendant

Born-digital-publicaties zijn publicaties die van meet af aan digitaal worden gepubliceerd. Sommige daarvan hebben overigens toch nog een gedrukte pendant (zie categorie a). Binnen de categorie e-books zal naar verwachting de komende jaren zeer veel ontwikkeling plaatsvinden. Deze categorie – dus zónder gedrukte pendant – bevat:

- E-books en e-journals enkel vervaardigd voor de digitale markt, eventueel verrijkt met dynamische inhoud, bewegend beeld etc.
- Webversies van kranten.

c) Websites

Gratis toegankelijke webinformatie (in het vorige collectieplan aangeduid als 'connecties') valt als zodanig niet onder het collectiebeprijp. Alleen in het geval van webarchivering spelen websites voor de KB-collectie een rol. Hierbij gaat het om door de KB geselecteerd aanbod van inhoudelijk relevant en/of maatschappelijk representatief materiaal dat duurzaam wordt bewaard. Websites rekken de definitie van een publicatie die in dit collectieplan wordt gehanteerd enigszins op. Voorlopig kunnen we ze interpreteren als seriële publicaties, waarbij overigens het moment waarop je van een volgende aflevering, –eindversie– spreekt, arbitrair is. Op dit moment vindt een *harvest* in principe halfjaarlijks plaats, maar zo nodig kan daarvan worden afgeweken. Net als afbeeldingen uit Het Geheugen van Nederland vallen de ten behoeve van het webarchief geselecteerde websites in de categorie 'bijzonder' van het op pagina 16 getoonde schema.

4. UNESCO Institute for Statistics (UIS), 2004

5. Inclusief luisterboeken.

Dragers

- Papier
- Digitaal (gedigitaliseerd of born-digital), zoals cd's, dvd's, online bestanden, die:
 - a) in het eigen digitaal magazijn opgeslagen of
 - b) gehost worden door leveranciers.

Vormen

- Papier: statisch en één type dynamisch: losbladigen
- Digitale vormen: statisch en dynamisch (waardoor het 'bewaren' een andere dimensie krijgt).
Onder dynamisch wordt verstaan: hypertext fictie, interactieve en coöperatieve fictie, digitale en audiovisuele poëzie, computer art, tekst in de vorm van animatie; afbeeldingen in de meest brede zin.

Aard van de informatie

- Het lokale, individuele belang overstijgend
- Samenhangend.

B. Van –ook wel in– Nederland

Dit is de ene pijler van het verzamelbeleid van de KB, het Depot. Hierbij maakt het onderwerp of taal volstrekt niet uit. De enige voorwaarde om een publicatie in de Depotcollectie op te nemen is dat deze in Nederland is uitgegeven. Als de publicatie in het buitenland wordt uitgegeven speciaal voor de Nederlandse markt en in de Nederlandse taal, wordt deze eveneens opgenomen. 'Vestigingsplaats Nederland' kan dan worden vervangen door 'bedoeld voor de Nederlandse markt'.

NB: Vaak worden 'van en over Nederland' als cumulatieve voorwaarden geïnterpreteerd, waarmee verondersteld wordt dat het gecollectioneerde materiaal zowel in Nederland is uitgegeven als over Nederland gaat, en dan nog bij voorkeur over de Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving. Dat is echter maar voor een deel van de Depotcollectie het geval. Een gedeelte van de Depotcollectie gaat over alles behalve Nederland. De uitspraak is dan ook een verkorting van 'alles van en alles over Nederland'.

C. Over Nederland

De andere pijler van het verzamelbeleid is 'over Nederland', en dan specifiek over de Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving (het inhoudelijk kernprofiel). Dit betreft alles wat in het buitenland⁶ wordt uitgegeven, maar primair over Nederland gaat.

Retro Nederland-Collectie

Met de retro Nederland-Collectie wordt de collectie publicaties van en over Nederland bedoeld van voor 1974 (de startdatum van het Depot). In feite de optelsom van het huidige Depot en een deel van de Wetenschappelijke Collectie, namelijk die publicaties die over Nederland gaan. Deze retrocollectie zal in de planperiode 2010-2013 actiever worden aangevuld, onder andere voor de opbouw van de digitale bibliotheek.

D. Nederland

Onder Nederland vallen Nederland en de voormalige koloniën ten tijde van Nederlands koloniaal bestuur (Indonesië, Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba) en de Zuidelijke Nederlanden (het huidige België) in de vroegmoderne tijd. De specifieke criteria zijn uitgewerkt in de betreffende collectieprofielen.

Bijzondere Collecties

De bovenstaande overwegingen gelden op hoofdlijnen ook voor de Bijzondere Collecties, al zijn er accentverschillen door de aard van het materiaal. De collecties omvatten geschreven documenten (middeleeuwse handschriften, na-middeleeuwse handschriften, brieven, alba amicorum), gedrukte documenten (alle gedrukte werken vóór 1800 en zeldzame en kostbare gedrukte werken vanaf de negentiende eeuw) en bijzondere materialen (handvervaardigde boekbanden, papiercollectie). De term publicatie is niet op alle verzamelde materialen van toepassing.

Het merendeel van de Bijzondere Collecties bestaat uit Nederlands materiaal. Zij maken dus deel uit van de Nederland-Collectie. De collectievorming is, op een enkele uitzondering na, geheel gericht op Nederland: in Nederland geschreven of gedrukt. Vanwege de historische context is de notie Nederland en Nederlands minder evident dan voor de algemene collectie. De landsgrens met het huidige België lag lange tijd niet vast, de taalgrens met het huidige Duitsland is tot in de late Middeleeuwen diffuus en de landsgrens is evenmin helder vanwege de langdurige invloed van het bisdom Keulen in de Republiek.

6. De in Nederland uitgegeven publicaties over Nederland zijn al via de 'alles van Nederland-Depotstroom' in de collectie gekomen. Regelmatig worden daar dubbele exemplaren van aangeschaft voor de klant (uitleen of leeszaal). Deze verdubbeling zal de komende jaren sterk worden beperkt.

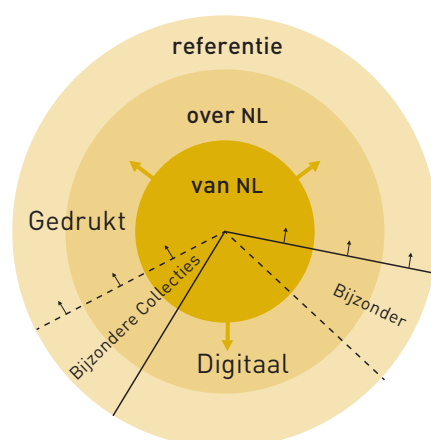
Onderlinge samenhang: prioriteiten, keuzes en zo min mogelijk verdubbeling

Er worden zo min mogelijk dubbelingen opgenomen in de collectie, dit geldt zowel voor de fysieke als voor de digitale collectie. De integratie van de aanschafstromen is daartoe noodzakelijk. Ten gunste van de klant kunnen eventueel tweede exemplaren (naast het Depotexemplaar) worden aangeschaft voor de leeszaal (of nog enige tijd voor de uitleen), of kan extra geïnvesteerd worden via het verwerven van rechten om gebruik op afstand mogelijk te maken.

Het al eerder afgebeelde cirkeldiagram is hieronder verder uitgewerkt om ook de trends en verschuivingen tussen de fysieke en digitale collecties te laten zien. Het digitale aandeel in de collecties zal exponentieel stijgen. Het aandeel van de fysieke bibliotheek zal krimpen. Datgene wat bewaard moet blijven krijgt een strakker beheersregime. Dit betreft vooral de Bijzondere Collecties en wordt in het collectiebehoudsplan verder uitgewerkt.

Alleen door de samenhang te benoemen, kunnen zinvolle afwegingen gemaakt worden tussen fysieke en digitale verschijningsvormen. Als de KB bijvoorbeeld een licentie neemt op digitale naslagwerken, zullen de gedrukte pendanten niet meer gekocht hoeven worden. Dergelijke kostenbesparingen zijn noodzakelijk om voldoende tempo te maken met de opbouw van de digitale collectie.

Gevisualiseerd ontwikkelen de KB-collecties zich dus als volgt:

9. Prioriteiten

Het collectieprofiel luidt: 'Alles van en over Nederland'. In de vorige paragraaf bleek dat met 'alles' niet helemaal alles wordt bedoeld, maar desondanks gaat het nog steeds om heel veel gedrukt en digitaal materiaal. Maar ook binnen dit nader gespecificeerde alles zullen soms keuzes moeten worden gemaakt. Bijvoorbeeld omdat het niet mogelijk is om in één keer alles te verwerven voor de retro Nederland-Collectie. Of als we niet naar volledigheid kunnen streven, bijvoorbeeld bij webarchivering. Ook zal blijken dat we niet in één keer alles kunnen digitaliseren. In dit soort gevallen moeten er prioriteiten worden gesteld. Hiervoor kunnen de volgende vier principes worden gehanteerd, in volgorde van belang:

1. Inhoudelijk principe: het inhoudelijk kernprofiel Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving.
2. Unicité: Een publicatie die elders niet aanwezig is –fysiek of digitaal– krijgt een hogere prioriteit voor opname door de KB.
3. Gebruik. De vraag van de klant stuurt ook de collectievorming, zowel bij de digitale als de gedrukte collectie. Het meest duidelijk is dit bij *digitisation on demand* (DOD), maar ook bij digitaliseringsprojecten zal de klantvraag meewegen (zoals nu al gebeurt bij kranten en tijdschriften). Voor de gedrukte collectie op de leeszaal wordt ernaar gestreefd die af te stemmen op de vraag.
4. Representativiteit. Wanneer volledigheid niet wenselijk (efemeer drukwerk) is of niet mogelijk (webarchivering), of wanneer de maatschappelijke functie van een fysieke publicatie (*Libelle*) de volledige transitie naar digitaal collectioneren in de weg staat, kan door het verzamelen van een representatieve selectie het gewenste inzicht in een maatschappelijk fenomeen bewaard blijven en een documentstroom hanteerbaar blijven.

Het collectieplan kent twee secundaire principes om prioriteiten toe te kennen:

- a. Efficiency (overwegingen van bedrijfsmatige aard): wanneer bij digitalisering van een kavel in het magazijn 10% publicaties buiten het collectieprofiel wordt meegenomen omdat deselectie ervan tijdrovender en dus duurder is dan meedigitaliseren, is dat geen probleem.
- b. Samenwerking (overwegingen ingegeven door strategische prioriteiten van het *Beleidsplan 2010-2013*): hoewel bijvoorbeeld digitale afbeeldingen *an sich* geen hoge prioriteit hebben in het *Collectieplan 2010-2013* kan de output van een belangrijk samenwerkingsproject met een positieve businesscase in bijvoorbeeld de erfgoedsector toch de collectievorming van dit type materiaal versnellen.

Toepassing criteria bij Bijzondere Collecties

Bovengenoemde criteria zijn eveneens bepalend in het collectiebeleid van de Bijzondere Collecties, per definitie niet gericht op volledigheid. Het document (of de collectie) moet een aanvulling van importantie zijn op of versterking zijn van de bestaande collecties; het moet passen binnen het huidige collectievormingsprofiel van de collectie waaraan het wordt toegevoegd; en behoud, beheer, en ontsluiting moeten realistisch zijn. Het beginsel van representativiteit is bij collectievorming voor Bijzondere Collecties leidend –overigens even zeer bij de bijzondere digitale collecties– waarbij een zo compleet mogelijk historisch beeld, een ‘voorbeeldcollectie’, essentieel is. Het gaat dus om het bieden van een representatief beeld, in plaats van het verwerven van alles. Volledigheid is immers onmogelijk, zowel theoretisch (bijvoorbeeld omdat onbekend is hoeveel er ooit was) als praktisch (financieel). Bij gerenommeerde particuliere collecties wordt overigens wel getracht alle nog buiten een collectie verkerende stukken aan de betreffende collectie toe te voegen. Dat uniciteit en gebruik eveneens factoren van belang zijn in de collectievorming van de Bijzondere Collecties spreekt voor zich.

10. ‘Van fysiek naar digitaal’ staat centraal

De transitie van fysiek naar digitaal gaat niet vanzelf. De KB gaat de komende jaren grote inspanningen leveren om een digitale bibliotheek te realiseren die de rijkdom en reputatie van de fysieke bibliotheek kan evenaren. Eerst zal de transitie van fysiek naar digitaal bij het verwerven van het traditionele bibliotheekmateriaal worden doorgevoerd (boeken, tijdschriften, kranten). Daarna zal pas zwaarder worden ingezet op het collectioneren van sommige vormen en typen van born-digital-materiaal. Webarchivering is de enige uitzondering op deze regel. Wel zal een *trendwatcher* de ontwikkelingen op het gebied van born-digital nauwlettend volgen en zal er aan het einde van deze planperiode op dit punt weloverwogen en internationaal verantwoord beleid bestaan voor de periode 2014 en verder. Dat beleid zal gekenmerkt worden door begrippen als ‘samenwerking’ en ‘representativiteit’ – het zal onmogelijk blijken de jaarlijkse digitale output ‘van en over Nederland’ integraal, volledig en in alle versies duurzaam op te slaan en ter beschikking te stellen. Het is wenselijk dat er in de komende beleidsperiode geëxperimenteerd gaat worden met het representatief collectioneren van een nog nader te bepalen born-digital fenomeen, omwille van de technische en bibliotheekspecialistische kennis die daarmee kan worden opgedaan.

Digitalisering

Het streven is om in 2030 duurzame, digitale toegang te realiseren voor iedereen en overal tot ‘alle boeken van Nederland’. Die kerncollectie wordt in een ruimer verband geplaatst door middel van de digitale Referentiecollectie. Bij Bijzondere Collecties zullen de hoogtepunten integraal gedigitaliseerd worden in de ‘digitale schatkamer’. De digitalisering van al bestaande publicaties wordt op diverse manieren gerealiseerd: via massadigitalisering door de KB zelf en *digitisation on demand*, maar ook via het verwerven van reeds door derden gedigitaliseerd materiaal. Op beperkte schaal zullen ook licenties genomen worden op geselecteerd digitaal materiaal. Dat zal echter voornamelijk materiaal in de Referentiecollectie betreffen. Voor de organisatie en implementatie van deze enorme inspanning wordt verwezen naar het Programma Digitale Bibliotheek.

Nieuwe aanschaf

Voor nieuwe publicaties die tot het collectievormingsprofiel van de KB gerekend worden geldt dat deze in beginsel digitaal zullen worden verworven. In 2002 werd in een notitie ‘Van Vorm naar Inhoud’ het beleid op hoofdlijnen geschetst (en in het Directieoverleg van 24/9/2002 vastgesteld):

- Bij digitale publicaties en drukwerk met identieke inhoud nemen we alleen de digitale publicatie op
- Bij meerdere varianten van een en dezelfde publicatie heeft de digitale variant voorkeur boven de papieren variant.

Dit beleid was destijds vooral gericht op grijze literatuur. Nu voegen we daar alle officiële publicaties met een ISBN-nummer (de A-lijst) aan toe.

Wel zal er bij nieuwe aanschaf rekening gehouden worden met de volgende twee zaken:

1. Het materiële belang van sommige objecten, vooral die objecten die in de Bijzondere Collecties thuishoren. Hiervoor zijn criteria ontwikkeld (zie het collectiebehoudsplan). Het is overigens een misverstand om dan te concluderen dat deze objecten, zij het in een aparte procedure, zich niet lenen voor digitalisering. Integendeel. Het principiële verschil met ander materiaal is dat de digitale versie de fysieke niet kan vervangen.
2. Een tweede veel genoemde kanttekening bij de vorm-naar-inhoud-gedachte is de maatschappelijke functie van het fysieke object. Bijvoorbeeld in geval van het publiekstijdschrift *Libelle*. Een dergelijk tijdschrift wordt door de primaire doelgroep (de abonnees) in de eerste plaats op papier gelezen en niet digitaal. Louer digitale opslag van dit materiaal lijkt te zeer losgekoppeld van de maatschappelijke inbedding van datzelfde materiaal. Een oplossing voor dit type vraagstuk is echter niet gelegen in het afzien van verwerving van het digitale materiaal, maar in het representativiteitsbeginsel, een weloverwogen beperking van het streven naar volledigheid bij collectievorming. Dit is een nieuw instrument dat dit collectieplan introduceert in de KB en

in dat geval ook een mooie uitweg biedt. Collectioneren van de volledige jaargangen zou digitaal kunnen geschieden, terwijl van de fysieke *Libelle* bijvoorbeeld één op de vijf jaargangen integraal wordt bewaard, zolang het maatschappelijke gebruik zo eenduidig fysiek is.

Complementariteit

De digitale en fysieke collectievorming gebeurt in beginsel op basis van complementariteit. Volledige overgang van fysiek naar digitaal kan niet in een keer plaats vinden. Dat is een proces, met diverse interne en externe afhankelijkheden. De komende jaren zullen zowel de fysieke als digitale collecties incompleet blijken. Dat er (tijdelijke) hiaten in de fysieke of digitale collecties zitten is geen bezwaar, zolang beide collecties elkaar maar optimaal aanvullen. Zorgvuldige afstemming tussen de fysieke en digitale collectievorming is derhalve noodzakelijk.

Born-digital (met en zonder gedrukte pendant)

Born-digital-materiaal zonder gedrukte pendant, zoals websites, valt in deze paragraaf eigenlijk buiten beschouwing. Het collectioneren van dit type materiaal kan alleen digitaal. Daar spelen transitie-vraagstukken geen rol. Maar het is ook zo dat de meeste fysieke publicaties inmiddels in digitale vorm tot stand gekomen zijn en in feite dus ook born-digital zijn. Dit noemen we de born-digital-publicaties met gedrukte pendant. Voor kwesties rond deselectie is dit een belangrijk onderscheid. Van gedrukte tijdschriften ná de overgang naar born-digital weten we bijvoorbeeld zeker dat de gedrukte versie vervangbaar, want identiek, is. Overigens zet *e-only* bij de tijdschriften al steviger door: dat zijn de echte e-journals. Bij e-books definiëren we volgens eenzelfde principe: echte e-books zijn als e-book tot stand gekomen, en kunnen zijn verrijkt met specifieke eigenschappen die geen gedrukte pendant verdragen. Gedigitaliseerde boeken of de pdf-versies van gedrukte boeken zijn geen echte e-books, we noemen ze liever 'd-books'. Het verdient aanbeveling bij gebruik van deze termen te expliciteren wat er wordt bedoeld, want er kunnen andere consequenties zijn voor verwerving. Wanneer bijvoorbeeld een born-digital e-book of een webversie van een krant afwijkt van respectievelijk het digitale boek ('d-book') of de digitale versie van de fysieke krant, nemen we beide op.

Obstakels op de weg 'van vorm naar inhoud'

Zoals gezegd stamt het beleidsvoornemen om 'van vorm naar inhoud' te gaan denken al uit 2002. De veelbelovende omslag heeft zich echter in het afgelopen decennium niet voltrokken. De belangrijkste obstakels zijn nogal divers van aard en betreffen voornamelijk uitvoeringsgerelateerde kwesties. Een vaak gehoord argument in de discussie is bijvoorbeeld de bibliografische functie van het Depot, waarin de fysieke publicatie centraal staat. Een ander bezwaar betreft de dienst NetUit die aan waarde verliest wanneer een deel van de publicaties via een andere weg binnenkomt. Ook bestaat de vrees voor twee incomplete collecties, waarmee bedoeld wordt op de onwenselijke situatie dat in een transitiefase beide collecties allerlei gaten vertonen (zie echter hierboven). Ten slotte, en misschien wel het meest genoemde bezwaar, is de beperkte capaciteit van het e-Depot. Dit laatste obstakel hangt even zo nauw samen met keuzes, prioriteitstellingen en ambities als met budget. In de planperiode 2010-2013 heeft de transitie fysiek-digitaal van de traditionele publicatiestromen de hoogste prioriteit.

Om een herhaling van niet geïmplementeerde beleidsvoornemens te voorkomen, is het heel belangrijk om het collectieplan stapsgewijs via de jaarplannen te realiseren in afstemming met het Programma Digitale Bibliotheek. Wat is de juiste volgorde van te nemen stappen, wat moet er gebeuren om dit of dat obstakel te slechten – wie gaat dat doen en voor wanneer.

Andere samenhang selectie / verwerving en verwerking

Een laatste, maar zeer wezenlijk punt in deze context is dat de samenhang van selectie / aanschaf en verwerking (metadata en techniek) in de digitale wereld anders is dan in de fysieke context. Bij selectie en verwerving van digitaal materiaal spelen niet alleen inhoudelijke en budgettaire overwegingen een rol. Ook de metadata van (en de rechten op) het materiaal maken deel uit van de verwerving. Daarnaast is het ondenkbaar pas over formats en andere specificaties en dergelijke te gaan denken na verwerving van het materiaal. Naast inhoudelijke randvoorwaarden en kaderstelling (collectieplan) zal er ook een set technische en auteursrechtelijke randvoorwaarden moeten worden opgesteld, die in het verwervingsproces wordt betrokken.

11. Wijzen van verwerven

Een van de nieuwe componenten van dit collectieplan is het vaststellen van quota voor de diverse onderdelen van de collectievorming. Deze quota betreffen een van tevoren vastgestelde ruimte in het (digitaal) magazijn voor hetzij deponeren, nieuwe aanschaf (bulk), digitalisering (inclusief *on demand*), webarchivering (eventueel ander born-digital-materiaal), e-tijdschriften voor het internationaal e-Depot, en zijn ook maatgevend voor het inplannen van capaciteit voor het verwerken en plaatsen van publicaties (boeken, tijdschriften, kranten – nieuw, tweedehands of geschenken).

We onderscheiden de volgende wijzen van verwerven:

- a. Deponering (vrijwillig ter beschikking stellen van publicaties door in Nederland gevestigde uitgevers)
- b. Approval Plan-leveringen (op basis van een inhoudelijk profiel door een leverancier geselecteerde zendingen van publicaties voor de leeszaalen en de uitleen)
- c. Losse bestellingen (antiquarisch/Bijzondere Collecties/Depot-hiaten)
- d. Licenties (inclusief het verwerven van rechten op e-Depotmateriaal)
- e. Harvesten op basis van een opt-out-regeling (webarchivering)
- f. Digitaliseren (massa / gericht / DOD)
- g. Bruiklenen en geschenken (passief, maar actiever is mogelijk, bijvoorbeeld uitgevers benaderen, reageren op berichten in pers etc.).

In deze beleidsperiode wordt serieus werk gemaakt van het digitaal verwerven van publicaties. Tot nu toe werd het initiatief bij de uitgever gelaten, vanaf 2010 gaat de KB actiever digitaal acquireren. Dit betreft zowel e-books als 'd-books': de digitale versie van een gedrukte monografie. Veel uitgevers hebben immers een volledige versie in pdf beschikbaar. De doelstelling is om de volledige output aan grijze literatuur en een substantieel deel van de monografieën met ISBN in 2013 digitaal te verwerven. Dit betekent concreet een daling van 18.000 gedrukte monografieën en een stijging van 19.000 digitale versies.

12. Deselectie

Nu in dit collectieplan criteria zijn ontwikkeld en prioriteiten gesteld voor het selecteren en verwerven van digitaal materiaal ten opzichte van fysiek materiaal, ligt de vraag voor de hand of diezelfde criteria met terugwerkende kracht toegepast moeten worden op de huidige papieren collectie. Het antwoord hierop is ja, maar er spelen daarnaast nog andere criteria een rol, zowel inhoudelijke als praktische. Dit maakt de beslissing een gedrukt werk niet in de collectie op te nemen ten gunste van de digitale versie een ander besluit dan om een gedrukt werk te deselecteren vanwege digitalisering. Hieronder wordt kort beschreven welke aanvullende criteria een rol spelen, onder verwijzing naar het collectiebehoudsplan. Daarnaast wordt enig inzicht geboden in de praktijk van deselectie.

Naast de bovengenoemde criteria voor selectie spelen bij een besluit tot deselectie ook de criteria uit het collectiebehoudsplan een rol. Bij selectie spelen informatiewaarde, artistieke waarde, uniciteit, maatschappelijke waarde (bij de afweging van representativiteit) en het (verwachte) gebruik een rol. Is een stuk eenmaal in de collectie opgenomen, dan komen daar nog drie criteria bij:

1. Historische waarde: het feit dat een stuk –meestal voor lange tijd– deel uitmaakt van de KB-collectie is een waarde op zich. Het is gebruikt door generaties van onderzoekers, er is naar verwezen in publicaties, lag op tentoonstellingen en is vermeld in bijbehorende catalogi, is ooit geselecteerd door de volksvertegenwoordiging, kortom: er is een associatie ontstaan met de KB als nationale bibliotheek. De kracht van de associatie speelt mee in de afweging het al dan niet te deselecteren.
2. Conditie / integriteit: Een stuk staat lang niet altijd op zichzelf. Veel stukken zijn als deel van een collectie naar de KB gekomen. In principe probeert de KB deze (deel)collecties intact te houden. De stukken die wel behouden blijven, verliezen immers aan waarde als hun context verdwijnt. Een bekende KB-collectie is bijvoorbeeld de Niemeijer-collectie (schaak). In uitzonderlijke gevallen kan de ensemblewaarde ook een selectiecriteria zijn (2007: manuscript Jacobus de Cessolis, *Le jeu d'échecs*).
3. Herkomst: Sommige stukken zijn van een bekende persoon geweest of bevatten interessante gebruikssporen. Het is evident dat juist deze exemplaren niet voor deselectie in aanmerking komen.

Als op grond van zowel de (de)selectiecriteria als de behoudscriteria een stuk voor deselectie in aanmerking komt, volgt de pragmatische afweging of de opbrengst van deselectie opweegt tegen de kosten. Kosten worden veroorzaakt door het keuzeprocess, mutatie van titelrecords en de afvoer van de stukken zelf. Als vuistregel geldt: hoe groter het aantal meter per titel, des te gunstiger de kosten/baten-analyse.

Gegeven de bovenstaande afwegingen kunnen de volgende conclusies getrokken worden. Voor de komende jaren is het voornemen deselectie alleen toe te passen wanneer dit grotere hoeveelheden en/of integrale titels tegelijkertijd betreft. De collectie internationale kranten is hiervoor het beste voorbeeld. Zodra deze kranten –inclusief de backfiles– digitaal beschikbaar zijn, ontbreekt de noodzaak om ook de papieren versie te bewaren. Randvoorwaarde voor vervanging is wel dat de digitale versie integraal de content van de papieren versie bevat. Ook zal op enig moment een besluit moeten vallen over de toekomst van de algemene leeszaal (de zaal met voornamelijk materiaal uit de Referentiecollectie). Deselectie op item-niveau zal niet of nauwelijks plaatsvinden. Omgekeerd echter is er geen bezwaar tegen hergebruik van dubbel aanwezige (identieke) fysieke exemplaren ten behoeve van de opbouw van de digitale bibliotheek.

Wat de Referentiecollectie betreft is de overgang van fysiek naar digitaal inmiddels ingezet voor de tijdschriften en een beperkt deel van het krantenmateriaal. Tot en met 2009 is nog niet of nauwelijks overgegaan tot het deselecteren van fysiek afgesloten tijdschriftabonnementen op de leeszaal, noch tot deselectie van het desbetreffende krantenmateriaal.

Nationale afspraken inzake bewaarbeleid

De KB heeft bij deselectie wel rekening te houden met nationale afspraken over bewaarbeleid én met nationale verwachtingen over bewaarbeleid, ook als dit geen harde afspraken zijn. Andere nationale bibliotheken zijn de KB voorgegaan op het pad van deselectie en de ervaring leert dat het fenomeen zeer moeilijk is uit te leggen, niet alleen aan een breed publiek maar ook aan vakgenoten. Bij deselectie zal de KB altijd rekening houden met samenwerkingspartners, opdat de eigen efficiencywinst niet behaald wordt ten koste van de efficiency van collega's of gebruiksgemak van klanten.

13. Gebruik en ontsluiting

Gebruik

De KB richt zich op een breed publiek van wetenschappers en cultureel/algemeen geïnteresseerden. We onderscheiden een primaire bewaarfunctie voor het Depot en een primaire gebruiksfunctie voor de Wetenschappelijke Collectie. Dit onderscheid laat overigens onverlet dat de Depotcollectie gebruikt mag worden en de Wetenschappelijke Collectie bewaard wordt. Het onderscheid is vooral zinvol bij collectievorming om de aanschaf van tweede exemplaren (ten behoeve van de uitleen of leeszaal) vraaggericht (vanwege de primaire gebruiksfunctie) te sturen. Bij het Depot is het aanbod en het streven naar duurzaam behoud van doorslaggevend belang en is gebruik daaraan ondergeschikt. Zoals hiervoor uiteengezet kan de vraag van de klant wel meewegen bij digitaliseringsprojecten.

Uitleen

Wat betreft direct gebruik van de collectie door de klant kan het volgende worden opgemerkt: hoewel de uitleen van publicaties uit de Wetenschappelijke Collectie ter discussie staat en op termijn hoogstwaarschijnlijk zal worden afgeschaft, is dat nu nog niet het geval. Afhankelijk van de uitkomsten van onderzoek naar leengedrag en de voortgang van de totstandkoming van digitale alternatieven voor de uitleen (DOD en het verwerven van rechten voor recenter materiaal) zal de aanschaf ten behoeve van de uitleen in de loop van deze planperiode tot nul of bijna nul worden gereduceerd.

Leeszalen

De functie van de leeszaal kan eveneens ter discussie worden gesteld. De bezetting is laag en de naslagcollectie op de algemene leeszaal wordt op den duur achterhaald door de verdere groei van de digitale Referentiecollectie. Het lot van de Leeszaal van Nederland is minder eenduidig, al is het gebruik niet veel beter. De komende jaren zal de Leeszaal van Nederland nog wel worden aangevuld, maar minder intensief dan voorheen. In ieder geval zal een algemeen gebruikersprofiel moeten worden opgesteld, zodat er een eenduidig doelgroepenbeleid kan worden gevoerd.

Online is de norm

Voor wat betreft de digitale bibliotheek is online toegang (en niet ter plekke, on site) voor pashouders op basis van licentieafspraken de norm. Licenties die alleen on site toegankelijk zijn worden niet afgesloten. Bij alle digitaliseringsinitiatieven zal gestreefd worden naar online toegang tot het materiaal. Ook voor geselecteerd materiaal in het e-Depot (waarschijnlijk in eerste instantie het materiaal dat binnen het kernprofiel Nederlandse geschiedenis, cultuur en samenleving past) zal gestreefd worden naar een vorm van online gebruik voor pashouders op basis van licentieafspraken.

Meer nog dan in de fysieke bibliotheek vallen in een digitale bibliotheek gebruiks- en bewaarmogelijkheden in potentie samen. Tussen bewaren en gebruiken staat in vele gevallen nog het auteursrecht in de weg. Het verwerven van rechten zal derhalve meer en meer een integraal onderdeel vormen van de collectievorming.

Ontsluiting

De belangrijkste drijfveer voor (de wijze van) ontsluiting ligt in de diensten die op basis van deze ontsluiting geboden moeten kunnen worden. De online dienstenportfolio is daarom meer sturend voor de wijze van ontsluiten dan dit collectieplan. Niettemin vloeien ook uit collectiemanagement eisen voort aan de ontsluiting van collecties, zij het doorgaans op een lager niveau dan nodig is voor diensten voor eindgebruikers en zakelijke klanten.

Een kritische factor voor succesvol collectiemanagement is een volledige collectieregistratie: alles wat de KB bezit moet op eenduidige wijze vindbaar zijn. Om effectief beslissingen over selectie van nieuwe aanwinsten te kunnen nemen, is de eerste vraag immers: hebben we dit al? Hieruit vloeien twee eisen aan de ontsluiting voort:

1. Van elke publicatie, of kavel (in het geval van objecten bij Bijzondere Collecties) dient een beschrijving te zijn in een database
2. De som van alle beschrijvingen moet op eenduidige wijze doorzoekbaar zijn. Praktisch gezien is dit alleen bereikbaar door deze in één database te beheren, waarbij een aantal basisvelden verplicht is (zowel in format als in gebruik van het format).

De KB heeft deze situatie nog niet bereikt. Vooral bij de Bijzondere Collecties zijn er grote achterstanden. Ook de retro Nederland-Collectie is niet volledig ontsloten, ondanks het retrocatalogiseerproject dat de KB door OCLC heeft laten uitvoeren in de periode 2001-2005. Naar schatting 150.000 stukken moeten nog beschreven worden; van een even zo groot aantal moet de beschrijving geconverteerd worden (met de gebruikelijke 5-10% *loss* die aanvullende inzet vereist).

Wat de digitale collectie betreft is vooral de eenduidigheid van de ontsluiting een aandachtspunt. Veel collecties zijn wel voorzien van volledige metadata, maar deze is slechts beschikbaar in de vorm die speciaal voor die collectie is ontwikkeld. Dit is begrijpelijk vanwege de vaak korte geschiedenis van deze collectieonderdelen, maar dit maakt het niet minder onwenselijk. Om effectief te kunnen afwegen in welke vorm de KB een (verzameling van) publicatie(s) wil opnemen, is een eenduidige collectie-registratie noodzakelijk. Overigens geldt dit ook voor het ontwikkelen van diensten: zolang er geen eenduidigheid is op basaal niveau, zal elke dienst ondervinden dat de zoekresultaten suboptimaal zijn door verschillen in de sets metadata.

Een tweede aspect van ontsluiting voor deze beleidsperiode is de forse groei van publicaties, zowel gedrukt als digitaal die ontsloten dienen te worden. De digitale collectie moet aangesloten worden op de (inter)nationale informatie-infrastructuur en dat vereist aanpassingen in de metadata. Niet alleen de klant wil weten welke publicaties digitaal beschikbaar zijn, ook de KB zelf heeft die informatie nodig om effectief digitaliseringsprojecten te kunnen plannen. Hiervoor moet dringend een registratie van digitale masters opgezet worden, bij voorkeur in aansluiting op het centrale titelbestand GGC. Leveranciers van digitale publicaties zullen steeds vaker metadata meeleveren, die *wel* moet worden ingepast in de infrastructuur.

Voorts is ook een aantal gedrukte stromen nu geen regulier onderdeel van de workflow, zoals de geschenken. De ambitie om de Nederland-Collectie retrospectief te laten groeien, betekent dat een aanpassing op dit punt in de werkplanning hoognodig is. Ook veiling- en antiquariaatscatalogi vallen vooralsnog buiten de reguliere stroom. Bij het inplannen van de capaciteit is de Nederlandse Bibliografie tot nu toe leidend; zonder iets af te doen aan dit product, is de realiteit dat er meer ontsloten moet worden voor andere producten en diensten dan alleen de Nederlandse Bibliografie en dat dit deel uitmaakt van het reguliere werk.

Een mogelijke oplossing om toch te komen tot de benodigde capaciteit zonder extra inzet is differentiatie in de niveaus van titelbeschrijven. Door voor bepaalde kavels een lager niveau van beschrijven te accepteren, kunnen collecties sneller beschikbaar komen voor de klant. Hiervoor zijn al de nodige stappen gezet. Het verdient aanbeveling om op deze weg door te gaan.

Tot slot verdienen de systemen aandacht die de KB gebruikt om de collectie te ontsluiten. De vier grootste zijn: de GGC (en daarvan afgeleid de OPC, Picarta en Worldcat), de eigen KB-services (gevoed door lokale databases), Metalib (gedistribueerd zoeken in gelicentieerde bestanden) en het e-Depot (internationaal tijdschriftenarchief). Het verdient aanbeveling om te verkennen of een reductie van het aantal systemen binnen deze beleidsperiode haalbaar is. Het zou een eenduidige wijze van ontsluiten in elk geval dichterbij brengen. Daarnaast vereenvoudigt het de opzet van aanvullende databases, zoals de registratie van digitale masters en een registratiesysteem voor auteursrechten.

Tot Slot

Met dit collectieplan is het collectievormingsbeleid van de KB voor de periode 2010-2013 op hoofdlijnen geformuleerd, zowel voor de fysieke als voor de digitale bibliotheek, zowel voor de reguliere als voor de bijzondere onderdelen. De consequenties van de gemaakte keuzes en prioriteitsstellingen zullen voor de verschillende collectieonderdelen in het komende jaar verder moeten worden uitgewerkt. Een uitvoeringsplan zou dit collectieplan normaal gesproken moeten completeren. De KB is echter sterk in beweging en een organisatiebrede herschikking van taken is op handen. Het is hier daarom niet de plek om voorstellen ten aanzien van de implementatie van het collectieplan te formuleren.

De meest ingrijpende verandering ligt bovendien buiten de kaders van een collectieplan: een werkelijk geïntegreerde benadering van de collectievorming vergt KB-brede aanpassingen in het proces, in de capaciteit en dus in de interne organisatie zelf. Het collectieplan is van en voor de hele KB.

Colofon

Het Collectieplan 2010-2013 is een uitgave van de Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

Copyright © Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, 2010

Redactie: **Koninklijke Bibliotheek**

Ontwerp en opmaak: **Joke Mestdagh, Amsterdam**

